

12. Shejnov V.P. skrytoe upravlenie chelovekom / V.P.Shejnov. – Mn.: Harvest, 2003. – 848 s.
13. Shnejder L.B. Professional'naja identichnost': teoriya, jeksperiment, trening : uchebnoe posobie / L.B. Shnejder. – M. ; Voronezh, 2004. – S. 354-366.

Balakhtar V.V. Manipulative influence on the formation of the professional's personality in the learning process at the universities. The article analyzed the peculiarities of the manipulative influence on the formation of the professional's personality in the learning process at the universities which caused by the hereditary factors, mental properties and qualities; the influence of the social environment, the specific circumstances and takes place in succession within all life. The essence of the formation of the professional's personality in the learning process at the universities, uncovering of the potential possibilities of growing youth and active familiarization of the social experience have been found out. The full professional settling can be possible only through the art of manipulation, i.e. to control the behavior using purposeful impact of mastering the professional knowledge and skills, learning the appropriate professional functions and roles, that reflect the unity of ideas about themselves and attitude as a professional; and could be characterized by emotional experiences and revealed in the professional behavior.

Key words: manipulative influence, the formation of professional's personality, a learning process in high school (university), the objects of manipulative influence, personal growth, professional formation of personality, values, lifestyle, cultural norms, spiritual and moral sphere.

УДК 159.9:329.78(477)

Балюта В.В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ МОЛОДІ: ЧИННИКИ ТА ТИПОЛОГІЯ

Балюта В.В. Психологічні проблеми політичної участі молоді: чинники та типологія. У статті розглядаються основні наукові трактування поняття політичної участі, проводиться їхній аналіз, розкриваються основні характеристики, типологія політичної участі. Підкреслюється актуальність дослідження даного феномену в сучасному політичному процесі. Проаналізовано психологічні чинники, які впливають на рівень і види політичної участі молодих людей, представлено сучасні форми і характерні риси політичної участі молодого покоління. Проаналізовано деякі особливості у генезі політичної участі молоді та чому вона займає таке важливе місце у процесі політичного сприймання у нашому політичному житті.

Ключові слова: молодь, політична участь, психологічні чинники, політична суб'єктність, соціальна зрілість, політична соціалізація.

Балюта В.В. Психологические проблемы политического участия молодежи: факторы и классификация. В статье рассматриваются основные научные трактовки понятия политического участия, приводится их анализ, раскрываются основные характеристики, типология политического участия. Подчеркивается актуальность исследования данного феномена в современном политическом процессе. Проанализировано психологические факторы, которые влияют на уровень и виды политического участия молодых людей, представлены современные формы и характерные черты политического участия молодого поколения. Проанализировано некоторые особенности в генезисе политического участия молодежи и почему оно является настолько неотъемлемым в процессе политического восприятия в нашей политической жизни.

Ключевые слова: молодежь, политическое участие, психологические факторы, политическая субъектность, социальная зрелость, политическая социализация.

Вступ. Демократизація суспільства повсякчас актуалізує проблему партиципації, тобто участі - опосередкованої або безпосередньої - громадян у полі-

тичному житті країни, процесі прийняття і реалізації політичних рішень, у здійсненні функції контролю за діяльністю інститутів влади.

При аналізі чинників, що визначають політичну участь, безліч теорій припускає, що політична участь молоді викликає зміни у соціально-економічній і політичній сферах і впливає на психологічні особливості особистості. Ряд унікальних досліджень, зокрема дослідження Г. Алмонда і С. Верби, Е. Кармайнса і Р. Хакфельда [7; 3], що використовують різні статистичні дані, доводять правдивість таких припущень.

Проте існує достатня кількість чинників, які вимагають аналізу і систематизації, в тій чи іншій мірі впливаючи на політичну участь молоді, що обумовлює об'єктивну потребу в постійному науковому аналізі політичної участі, у якій втілюється політична суб'єктність молоді.

Мета роботи. Проаналізувати особливості політичної участі молоді, її види, визначити основні психологічні чинники, які впливають на політичну участь молодого покоління.

Результати теоретичного дослідження. Нині існує чимало різноманітних напрямів аналізу проблеми політичної участі молоді в сучасній політиці. У рамках різних наукових дисциплін (політичної психології, політології, соціальної психології тощо) є безліч наукових концепцій, які розглядають її окремі аспекти.

Дж. Нагель визначає політичну участь як дії, за допомогою яких громадяни впливають або намагаються впливати на політичну систему суспільства. У цьому сенсі політична участь розуміється як один із засобів, які людина використовує для досягнення власних індивідуально усвідомлених цілей [14, с. 43].

Американські науковці С. Верба та Н. Най підкреслюють, що політична участь – це, перш за все, інструментальна активність, за допомогою якої громадяни намагаються впливати на владу таким чином, щоб вона виконувала бажані для них дії [15].

Політична участь проявляється і зовнішньо спостерігається через політичну активність і політичну поведінку. При цьому слід зазначити, що політична активність і поведінка – це не тільки зовнішньо спостерігаємі дії (наприклад, участь у виборах, вираження протесту, проведення зборів тощо), але і внутрішні реакції (думки, сприймання, судження, установки, переконання тощо).

Д. Ольшанський вказує, що добровільна участь громадян у політичному житті своєї країни є одним із найважливіших індикаторів якісного стану політичних систем, ступеню їхнього демократизму, і, відповідно, відсутність інтересу до влади і владних органів проковує утиски та ігнорування інтересів громадян [1, с. 156].

Більшість науковців розглядають ситуаційний контекст, у якому відбувається сприймання політики громадянами і уже як наслідок - відповідно активність і безпосередньо участь. Існує чимало робіт, присвячених аналізу соціально-політичної участі громадян. До них слід віднести, у першу чергу, роботи Г. Ділігенського, І. Дубова, Ю. Ірхіна, С. Клімової, Ю. Левади, Д. Ольшанського і багатьох інших.

Існуючі концепції в цілому дозволяють скласти адекватне уявлення про процес сприймання політичної влади, а також психологічні механізми, які функціонують у рамках цього процесу.

З позицій політичної психології участь молодшої людини в політиці дозволяє підвищити самооцінку, задовольняючи глибинні потреби особистості. Це ототожнюється із політичною розрядкою внутрішньої психологічної напруги [12, с. 118].

Цікавий підхід до розуміння особливостей суб'єктів політичної участі в залежності від ступеня свідомості участі пропонує чи не найвідоміший американський політолог Г. Алмонд. Автор виокремлює три ступені свідомості участі в політиці:

- 1) цілком несвідома, стихійна участь у політиці;
- 2) участь напівсвідома - розуміння сенсу ролей за безперечного підпорядкування їм як чомусь наперед заданому, безспірному;
- 3) цілком свідомою участю, утвердження своїх усвідомлених інтересів і цінностей.

Представники першого типу -- паройкіального -- живуть безпосередньо інтересами найближчого оточення. У суб'єктів цього типу украй обмежене або взагалі відсутнє усвідомлення політичної системи як чіткого та спеціалізованого утворення.

Другий тип -- це суб'єкт-підданий, для якого характерним є свідоме виконання наказу, обов'язку. Представники цього типу можуть усвідомлювати значення багатьох управлінських ролей, проте не володіють конкретним знанням того, як вони можуть впливати на політичну систему.

Нарешті, третій тип політичних суб'єктів -- це учасник, або партисипант. Це найактивніший і найсвідоміший суб'єкт політики, що формує низку спеціальних ставлень до політичних інститутів, а також до тих ролей, які він здатен у них відігравати [8, с. 152].

У деяких дослідженнях політична участь зводиться тільки до різних видів добровільних політичних дій громадян; тим самим із розгляду виключаються такі дії як служба в армії, сплата податків, голосування на безальтернативних виборах із одним кандидатом у списках тощо. Критикуючи таку точку зору, С. Хантінгтон пропонує в залежності від мотивації дій розрізняти два види політичної участі:

- автономну, для якої характерним є вираження свідомо зумовленої форми політичної поведінки індивідів. Вона набула поширення насамперед у західних ліберальних демократіях;
- мобілізовану -- вимушену участь у політичних діях під тиском держави, впливом страху, підкупу, боргу чи інших неполітичних стимулів, що характерно для традиційних суспільств, авторитарних і тоталітарних політичних режимів [9, с. 87].

В оцінці бажаних масштабів політичної участі існують два основні підходи. Перший -- партисипаторна демократія -- виступає за розширення можливостей участі пересічних громадян у безпосередньому прийнятті політичних рі-

шень. У сучасних великомасштабних державах це призвело б до децентралізації прийняття багатьох рішень, його перенесенню із загальнонаціонального на регіональний або місцевий рівень, а також до більш широкого використання референдумів [6].

Проте, як слушно зазначає Ю. Розенфельд, політичній участі протистоїть такий різновид політичної поведінки як абсентеїзм. Сутність його полягає у свідомому ухиленні від участі в політичному житті (голосуванні, виборчих кампаніях, акціях протесту чи агітації, діяльності партій). Абсентеїзм автор прирівнює до політичної апатії, втрати інтересу до політики, зневіри у політичних нормах і традиціях [2, с. 72]. Почуття політико-психологічного відчуження особливо загрозливе, адже у рівній мірі може призвести і до апатії, і до протестної участі, і навіть радикалізації політичної поведінки молодого покоління.

Протестна участь може радикалізуватися, ставати опозиційною діяльністю екстремістськи налаштованих індивідів, метою яких стає систематичне застосування насильства або ненасильницьких дій з метою дестабілізації владних структур.

Зараз, згідно із С. Чируном, політична участь молоді все частіше набуває мережевої форми. Її суть полягає у тому, що головними елементами мають стати: обмін інформацією, максимальне розширення форм поширення інформації, доступ і її розподіл, механізм зворотного зв'язку [5, с. 51].

Політичне відчуження виявляється у відчутті власного безсилля, неможливості вплинути на політику, на державні органи і посадових осіб; відчутті безглуздості політики, коли політичні інститути і процеси здаються незрозумілими і непередбаченими, а за відсутності політичних норм поведінка політиків і управлінців видається випадковою і немотивованою.

В умовах трансформації інститутів соціалізації на політичну свідомість нинішнього покоління чинять вплив різні агенти політичної соціалізації, серед яких важливе значення відіграють не тільки соціальні та політичні чинники, а й особистісні компоненти. Однією з таких детермінант є ціннісна структура особистості. Саме цінності особистості визначають коло інтересів індивіда, фокусують його на конкретних питаннях і проблемах.

Загальноприйнятим є твердження про те, що, потреби, мотиви людини виступають джерелами її активності, регуляторами поведінки, у тому числі й політичної. Ця позиція представлена у роботах представників гуманістичної школі психології, зокрема Г. Олпорта, А. Маслоу, К. Роджерса та інших.

У молоді однією із актуалізованих потреб є потреба справедливості, яка виражається у співвідношенні прав і обов'язків у свідомості молодої людини, у її стосунках із оточенням, у взаємодії із соціальним, політичним середовищем [7]. Молода людина оцінює дій інших, середовище, події, що відбуваються у світі політики згідно з переважаючими потребами, які стосуються соціально-політичної сфери, відповідно до власного бачення того, що є справедливим, а що ні.

Проте молода людина у своєму ставленні до політики може керуватися не тільки раціональним розумінням своїх можливостей впливу на неї, коли її дії стимулюються переконаністю у справедливості конкретних політичних ідеалів.

О. Шестопал зазначає, що на противагу цьому, індивід може перебувати під домінуючим впливом почуттів, які ігнорують існуючі правила та традиції [6]. У такому випадку результати політичної участі складно передбачити заздалегідь.

Необхідною умовою внутрішнього прийняття усвідомлених соціально-політичних норм і загальноприйнятих принципів, як вказує М. Яницький, виступає емоційне підкріплення [7].

Порівняльні дослідження політичної поведінки виявили результати у вивченні змін цінностей молоді. Набула широкого поширення ідея, запропонована Р. Інглхартом, про зміну ціннісних орієнтацій протягом життя людини. Вчений виходить із того, що особисті ціннісні орієнтації та пріоритети індивіда відображають ті умови, у яких відбувається його соціалізація. У зв'язку з цим, основні політичні ціннісні орієнтації людини формуються у ранньому віці як реакція на соціо-економічні умови, індивідуальні та соціальні, того періоду, і, сформувавшись, такі цінності залишаються незмінними попри ті трансформації, які мають місце у житті людини [10].

Згідно з О. Шестопал, формування ціннісних орієнтирів - це тривалий і складний процес, що відбувається під впливом безпосереднього соціального оточення і загальних соціальних умов [6, с. 174]. І ця константа сьогодні визначає соціально-політичну позицію молоді сучасного суспільства.

З огляду на вищезазначене, важко не погодитися із К. Мангеймом, який зауважував, що молодь є ні прогресивною, ні консервативною за своєю природою. Вона є потенцією, готовою до будь-якого починання [13, с. 25].

Важливу роль при аналізі політичної участі молоді відіграє такий чинник як раціональний вибір. У кожної молодої людини є конкретний фіксований набір знань і умінь, яким вона користується при прийнятті рішень, у тому числі і політичного характеру, керується внутрішніми думками. Теорія раціонального вибору більш відома у сфері економічної теорії, проте при аналізі чинників політичної участі молоді відіграє важливе місце. Основна ідея цієї теорії ґрунтується на ідеї про те, що будь-яка соціально-політична активність має раціональну основу, і перш, ніж щось зробити, індивід прораховує ймовірні затрати [6]. Тому, з огляду на таке розуміння, можна припустити, що для розуміння політичної участі досить знати інтереси акторів і припустити, що вони їх раціонально реалізують.

Таким чином, можна констатувати, що у поєднанні різних чинників і передумов виявлені певні залежності. В. Кей зазначає, що чим заможнішим є суспільство, тим більше воно відкрите до демократії і сприяє ширшій і активнішій політичній участі своїх громадян [11, с. 9-11]. Більш освічені громадяни частіше за інших схильні до участі у політичному житті країни, у них сильніше розвинене почуття сприймання ефективності власної участі, і чим більшим є доступ до інформації у таких індивідів, тим більшою є ймовірність, що вони будуть політично активними.

З огляду на те, що молодь є найрухливішим прошарком суспільства, її політична участь - це один із пріоритетних компонентів сучасного політичного життя. Все, що зароджується в її середовищі, - це пульсації не тільки актуаль-

ного періоду, які розкриваються у локальних проявах політичної активності, а важливим є і аналіз накопиченої у молодіжному потенціалі сили політичної участі, яка здатна себе проявити через тривалий час із високим натиском своєї ефективності.

Висновки.

1. Набуття молоддю соціальної зрілості і становлення її як суб'єкта суспільних відносин відбувається шляхом виконання своїх основних соціальних функцій. Це накладає відбиток на форми і ступінь участі молоді у громадському житті країни і визначає її особливості як суб'єкта політичного життя суспільства.

2. Політична участь молоді може носити різний характер: від паройкіального до радикального, приймаючи безпосередню участь у політичних процесах, які мають місце в сучасному суспільстві, чи ні. Відчуженість молоді політичного процесу від політики має назву абсентеїзм.

3. Основними психологічними чинниками політичної участі молоді виступають політична соціалізація індивіда, мотивація, система цінностей, раціональний вибір і так звані соціальні інстинкти. Вагомий вплив на якості політичної участі мають ситуаційні чинники, серед яких основним можна визначити психологічний тиск і політичну інформацію.

Основним завданням подальших наукових досліджень є питання вивчення радикалізації політичної поведінки молоді і соціально-психологічних чинників цього процесу зокрема.

Список використаних джерел

1. Ольшанский Д. Основы политической психологии : [Учебное пособие для вузов] / Д. Ольшанский. – Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 496 с.
2. Розенфельд Ю. Політологія / Ю. Розенфельд, Л. Герасіна, Н. Осипова. – Харків : Право, 2001. – 436 с.
3. Кармайнс Э. Политическое поведение: общие проблемы // Политическая наука / Э. Кармайнс, Р. Хакфельд. - Новые направления. М., 2002.
4. Социальная психология / [под общ. ред. Е. Белинской]. – М. : Наука, 2002. – 246 с.
5. Чирун С. Политическая активность и политическое участие молодёжи: проблемы и возможности // Вестник Томского государственного университета / С. Чирун. – Томск, 2010. – Вып. № 332. С. 50-54.
6. Шестопал Е. Восприятие образов власти: политико-психологический анализ / Е. Шестопал // Полис. – М. : Издательство журнала «Полис», 1995. № 4. – С. 171-184.
7. Яницкий М. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. Яницкий. – Кемерово, 2000.
8. Almond G. The Politics of the Developing Areas / G. Almond. – Princeton : Princeton University Press, 1960. – 348 p.
9. Huntington S. Political Order in Changing Societies / S. Huntington. – N.Y. : New York Press, 1968. – 549 p.
10. Inglehart R. Human Beliefs and Values: A Cross-Cultural Sourcebook based on the 1999-2002 values Surveys., Mexico City: Siglo XXI, 2004.
11. Key V. Politics, Parties and Pressure Groups / V.Key.-New York, 1964.
12. Lane R.A. Political Life and How People Get Involved in Politics / R. A. Lane. – Glencoe, Illinois, 1965. - 347 P.

13. Mannheim K. *Diagnosis of Our Time: Wartime Essays of a Sociologist* / K. Mannheim. - L., 1943. – 190 P.
14. Nagel J.N. *Participation* /J.N. Nagel. – New York: House Print Press, 1976.
15. Verba S. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison* / S. Verba, N. Nie, J. Kim.- New York: Cambridge University Press, 1978.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Olshanskyj D. *Osnovy politicheskoy psyhologii* : [Uchebnoe posobyje dlja vuzov] / D. Olshanskyj. – Ekaterinburg : Delovaja kniga, 2001. – 496 p.
2. Rozenfeld Ju. *Politologija* / Ju. Rozenfeld, L. Gerasina, N. Osipova. – Harkiv : Pravo, 2001. – 436 p.
3. Karmajns E. *Politicheskoe povedenie: obshhie problemy* // *Politicheskaja nauka* / E. Karmajns, R. Hakfeld. - Novye napravlenija. M., 2002.
4. *Socjalnaja psyhologija* / [pod obcsh. red. E. Belinskoy]. – M. : Nauka, 2002. – 246 p.
5. Chirun S. *Polytycheskaja aktivnost i politicheskoe uchastie molodiezhy: problemy i vozmozhnosti* // *Vestnyk Tomskogo gosudarstvennogo universiteta* / S. Chirun. – Tomsk, 2010. – Issue # 332. P. 50-54.
6. Shestopal E. *Vospriyatie obrazov vlasti: politiko-psyhologicheskiy analiz* / E. Shestopal // *Polis*. – M. : Izdatelstvo zhurnala “Polis”, 1995. # 4. – P. 171-184.
7. Janickyiy M. *Cennostnie orientacii lichnosti kak dinamicheskaja sistema* / M. Janickyiy. – Kemerovo, 2000.
8. Almond G. *The Politics of the Developing Areas* / G. Almond. – Princeton : Princeton University Press, 1960. – 348 p.
9. Huntington S. *Political Order in Changing Societies* / S. Huntington. – N.Y. : New York Press, 1968. – 549 p.
10. Inglehart R. *Human Beliefs and Values: A Cross-Cultural Sourcebook based on the 1999-2002 values Surveys.*, Mexico City: Siglo XXI, 2004.
11. Key V. *Politics, Parties and Pressure Groups* / V. Key.-New York, 1964.
12. Lane R.A. *Political Life and How People Get Involved in Politics* / R. A. Lane. – Glencoe, Illinois, 1965. - 347 P.
13. Mannheim K. *Diagnosis of Our Time: Wartime Essays of a Sociologist* / K. Mannheim. - L., 1943. – 190 P.
14. Nagel J.N. *Participation* /J.N. Nagel.– New York: House Print Press, 1976.
15. Verba S. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison* / S. Verba, N. Nie, J. Kim.- New York: Cambridge University Press, 1978.

Baliuta V.V. Psychological Problems of Youth’s Political Participation: Factors and Classification. The article exposes the basic scientific interpretation of the concept named “political participation” and conducts the analysis of these approaches. The main attributes and types of political participation are revealed as well. The author emphasizes the relevance of this phenomenon investigation in the modern political process. The psychological factors that affect the level and types of young people’s political participation are analyzed. Special attention is devoted to the careful consideration and analysis of the value system’s impact into a personal political perception which in turn determines political participation. In addition, it’s analyzed not only some rational factor of political participation and behavior, but also irrational ones. The article raises the question of political and psychological alienation, which in turn may play as a prerequisite for the radicalization of political behavior. The author points to some up-to-date sophisticated types of political participation, which increasingly acquire some network character. The author shows that a young generation’s political participation should be considered as an integrated phenomenon of a political life. It’s analyzed some peculiarities in the genesis of political participation and why it is so inseparable

while the whole process of political perception and our political life. It's reasoned the practical importance of its phenomenon investigation in relation to an opportunity of its prediction and influence on it. The prospects for further research on a current issue are stated.

Key words: youth, political participation, psychological factors, political actor, social maturity, political socialization.

УДК 159.923.2

Берющева І.Л.

ЛОКУС КОНТРОЛЮ ЯК ОСОБИСТІСНА ДЕТЕРМІНАНТА КОМУНІКАТИВНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ДОМОГОСПОДАРОК

Берющева І.Л. Локус контролю як особистісна детермінанта комунікативної залежності домогосподарок. У даній статті розглянуто проблему локалізації контролю як особистісної детермінанти комунікативної залежності жінок-домогосподарок. В контексті даного дослідження локус контролю розглядається як когнітивний компонент комунікативної залежності особистості, який безпосередньо впливає на конструктивність її комунікативної поведінки. У емпіричній частині статті представлено результати дослідження, які розкривають взаємозв'язок між показниками комунікативної залежності і локус контролю жінок-домогосподарок. Встановлено якісні відмінності в особливостях локус контролю комунікативно-залежних та комунікативно-незалежних домогосподарок.

Ключові слова: домогосподарка, жінка, інтернальність, комунікативна залежність, локус контролю, особистісні детермінанти, рівень суб'єктивного контролю, екстернальність.

Берющева І.Л. Локус контроля как личностная детерминанта коммуникативной зависимости домохозяек. В данной статье раскрывается проблема локализации контроля как личностной детерминанты коммуникативной зависимости женщин-домохозяек. В контексте данного исследования локус контроля рассматривается как когнитивный компонент коммуникативной зависимости личности, непосредственно влияющий на конструктивность ее коммуникативного поведения. В эмпирической части статьи представлены результаты исследования, демонстрирующие взаимосвязь между показателями коммуникативной зависимости и локус контроля женщин-домохозяек. Установлены качественные отличия в особенностях локус контроля коммуникативно-зависимых и коммуникативно-независимых домохозяек.

Ключевые слова: домохозяйка, женщина, интернальность, коммуникативная зависимость, локус контроля, личностные детерминанты, уровень субъективного контроля, экстернальность.

Вступ. Одним із показників зрілості особистості, рівня її морального розвитку та успішності виступає локус контролю, який пов'язаний із мірою відповідальності людини за події власного життя. Виділення локус контролю як особистісної характеристики, що описує те, якою мірою людина відчуває себе активним суб'єктом власної діяльності, а в якій – пасивним об'єктом дії інших людей і зовнішніх обставин, обґрунтована наявними емпіричними дослідженнями, у яких визначено особливості адаптивних можливостей, поведінкових проявів, схильностей осіб з інтернальним та екстернальним типами локалізації контролю до конформізму і залежності.

Особливої значущості, на наш погляд, набувають питання дослідження психологічних особливостей жінок, які не працюють, адже сучасні дослідження, що проводяться в цій області, засновані на вивченні тієї категорії безробітних жінок, які звернулися в служби працевлаштування, тобто так чи інакше намагаються знайти роботу. Що стосується домогосподарок – жінок, які